

Kielemme käytäntö

»Kun Antti-vainaja vielä eli»¹

Vanha tuttu kasku kertoo, kuinka hautaisissa eräs mieshenkilö esiteltiin vieraille: »Tässä on ruumiin veli.» Olisi tietenkin pitänyt puhua *vainajasta* eikä *ruumiista*.

Joskus voi kuulla päinvastaisenkin virheen, joka ei kylläkään ole millään tavoin vitsikäs. Suomalainen torpedovene S 2 upposi lokakuussa 1925 Pohjanlahdella ja vei mukanaan syvyyksiin koko miehistönsä. Kun onnettomuudesta äskettäin sen 60-vuotismuiston yhteydessä kerrottiin, oli erään lehden kirjoituksessa tällainen kohta: »Pohjassa 15 metrin syvyydessä maannut alus ja sen mukana 23 vainajaa saatiin nostetuksi heinäkuussa.» Kun merestä nostettiin yhdeksän kuukautta hukkuneina olleiden miesten maalliset jäännökset, niin onko oikein sanoa, että sieltä nostettiin vainajia? Eiköhän sieltä paremminkin nostettu ruumiita? Toinen esimerkki: Kauan sitten näin Lontoossa British Museumissa vitriinissä olevan muumioituneen ihmisruumiin, joka oli kai tuotu sinne Egyptistä ja joka oli muistaakseni ollut kuolleen ainakin parituhatta vuotta. En ainakaan minä sanoisi, että katselin vitriinissä olevaa vainajaa.

Vainaja on käytöltään merkillinen sana. Kun joku kertoo isävainajansa tekemisistä, niin hän tarkoittaa, että isä, joka nyt on kuollut, teki eläessään sitä ja sitä.

¹ Julkaistu Suomen Kuvalehden numerossa 49/1985.

Tätä tavallisinta käyttöä kuvaavat seuraavat Nykysuomen sanakirjan esimerkit: »Silloin kun Antti-vainaja vielä eli.» »Hautajaisiin kutsuttiin vainajan lähimät omaiset.» Sanaa käytetään kuolleesta ihmisestä, kun puhutaan ajasta, jolloin tämä vielä eli.

Nykyaikaankin sana kyllä voi viitata. Päivälehdissä kerrottiin äskettäin kuolemantapauksesta, jota epäiltiin murhaksi; eräs lehti kirjoitti näin: »Vaikeaksi tilanteen tekee se, että syytetty kiistää. Uhrilta kun ei voi kysyä, hänhän on vainaja.» Sanaa on tässäkin käytetty oikein. Mutta ei *vainaja* nytäkään tarkoita pelkästään kuolleen maallisia jäännöksiä, ruumista, joka makaa ruumishuoneessa tai ehkä jo haudassa. Kun sanotaan, että joku on vainaja, tarkoitetaan vain, että hän on kuollut, ts. hänen ruumiinsa on eloton ja hänen henkensä tai sielunsa on poistunut siitä. Uskotaanko sielun jatkavan elämäänsä muualla vai ei, siihen ei tämä sanonta sisällä mitään viittausta.

Puhutaan ruumiinavauksesta ja ruumishuoneesta, vieläpä ruumiinsiunauksesta, ei siis vainajanavauksesta, vainahuoneesta eikä vainajansiunauksesta. Muistelen, että jonkin sairaalan rakennussuunnitelmissa olisi puhuttu vainajainkuljetuksesta ja vainajainkäsittelytiloista. Kyllä kai tässäkin ruumis olisi ollut asiallisempi sana kuin vainaja.

Kuten edellä sanotusta on käynyt selville, niin *vainaja* tavallisesti tarkoittaa kuollutta ihmistä kokonaisuutena, johon sisältyy yhtä hyvin henkinen kuin aineel-

Kielemme käytäntö

linenkin puoli. Koska tällaista kokonaisuutta ei kuoleman jälkeen enää ole, on *vainaja*-sanaa käytettäessä tavallisimmin puhe menneestä ajasta, jolloin asianomainen vielä eli. Kuitenkin voidaan myös sanoa, että joku on jo vainaja.

Yksi väljennys täytyy vielä tehdä. Sanojen merkitykset eivät useinkaan ole matemaattisen tarkkoja. Ei nytkään ole syytä sanoa, ettei *vainaja*-sanaa milloinkaan saa käyttää puhuttaessa pelkästä kuolleesta ruumiista. Kun ihminen on juuri äskettäin kuollut eikä häntä ehkä vielä ole haudattukaan, voi joskus tuntua hienotunteisemmalta puhua vainajasta, vaikka tarkoitettaisiinkin vain ruumista, joka makaa paareilla tai arkussa. Ei ole mitään syytä vastustaa tällaista kielenkäyttöä. Tuollaiset sanan käyttötavat voivat myös heijastaa ikivanhoja, jo hämärtyneitä uskomuksia.

Kiinnostava on myös *vainaja*- (tai *vainaa*-) sanan historia. Sana on yksi suomen kielen lukuisista germaanisista lainasanoista. Sen goottilainen vastine oli *wainahs* tai *wainags*, joka merkitsi 'kurjaa, viheliäistä, onnetonta'. Muinaisyläsaksassa vastaavalla sanalla oli lisäksi merkitykset 'valitettava; vähäinen, heikko, pieni'. Sanan nykysaksalainen vastine taas on *wenig* 'vähäinen, pieni, vähän'. Tämä germaaninen sana on johdettu verbistä, jota edustaa mm. nykysaksan *weinen* 'itkeä'. Sanojen vaellukset ja merkitysten muutokset ovat usein kiehtovia tutkimuskohteita. Kielen historia valaisee monin tavoin menneiden polvien ajattelutapaa ja maailmankuvaa.

OSMO IKOLA